

University of Groningen

De kruistocht tegen Jörg Haider

Voerman, Gerrit

Published in:
Liberaal Reveil

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2000

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G. (2000). De kruistocht tegen Jörg Haider: de VVD, de Liberale Internationale en de FPÖ. *Liberaal Reveil*, 3, 107-114.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

DE KRUISTOCHT TEGEN JÖRG HAIDER De VVD, de Liberale Internationale en de FPÖ

GERRIT VOERMAN

Begin dit jaar trad de Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) toe tot de regering van Oostenrijk. Hoewel de partij zichzelf als liberaal betitelt, wordt zij alom beschouwd als rechts-extremistisch. De overige lidstaten van de Europese Unie reageerden verontwaardigd op het aan de macht komen van een extreem-rechtse partij in een lidstaat: met de instelling van een politieke boycot deden zij Oostenrijk in de ban.

Sommigen in de VVD zullen deze strafmaatregelen tegen het Alpenland een déjà vu-gevoel hebben gegeven. In 1979 was de - toen al omstrede - FPÖ toegetreten tot de Liberale Internationale. In 1985 begonnen de Nederlandse liberalen hun pogingen om de Oostenrijkers weer uit deze organisatie te zetten. In onderstaande beschouwing wordt een overzicht gegeven van deze kruistocht van de VVD tegen de FPÖ die in 2000 met de op initiatief van de liberale minister Van Aartsen door de Nederlandse regering overgenomen sancties een onverwacht vervolg heeft gekregen.¹

DE VVD EN DE LIBERALE INTERNATIONALE

In april 1947 werd in Oxford door vooraanstaande liberalen uit negentien landen de Liberale Internationale opgericht. Deze organisatie was een reactie op de geleidelijk weer op gang komende internationale socialistische samenwerking (waaruit later de Socialistische Internationale zou ontstaan). Zij wenste liberalen uit de hele wereld te verenigen. In Nederland vond haar appél slechts ten

dele weerklank. Op persoonlijke titel trad een aantal Nederlandse liberalen toe, maar de in januari 1948 opgerichte VVD hield zich afzijdig. Struikelblok voor toetreding was het lidmaatschap van de West-Duitse Freie Demokratische Partei (FDP). Ondanks veelvuldige verzoeken om zich in de rijen van de Internationale te scharen, zouden de Nederlandse liberalen in de jaren vijftig schitteren door afwezigheid.²

De bezwaren die binnen de VVD tegen de Duitse liberalen bestonden, waren bepaald niet gering. Vooral het feit dat nogal wat ex-nazi's een goed heenkomen in de FDP hadden gezocht en dat sommigen van hen tot leidende posities in enkele deelstaten van de Bondsrepubliek waren doorgedrongen, zat de VVD hoog. Samen met uiterst behoudende liberalen leken deze lieden de FDP als dekmantel te benutten voor hun nationalistische streven.³ 'De FDP is niet geheel vrij van nationaal-socialistische smetten', aldus VVD-leider P.J. Oud aan het begin van de jaren vijftig, nadat deze partij zich over de negatieve opstelling van de Nederlanders had beklagd. Pas in 1960 herzagen de Nederlandse liberalen hun mening. Partijsecretaris D.W. Dettmeijer, die het congres van de Internationale in West-Berlijn had bijgewoond, bracht een positief rapport uit. De FDP kon de toets van de liberale kritiek weer doorstaan, waarna de VVD tot toetreding besloot. In het internationale gezelschap werd de partij als het verloren schaap binnengehaald. De gunstbewijzen waren niet van de lucht: zo werd Oud al snel tot beschermheer van de Internationale benoemd en congresseerde het gezelschap in 1962 in Den Haag. E.H.

Toxopeus, politiek leider van de VVD in de jaren zestig, was van 1966 tot 1970 voorzitter van de Internationale.

DE TOETREDING VAN DE FPÖ TOT DE LIBERALE INTERNATIONALE

Aan het onbekommerde lidmaatschap van de VVD van de Liberale Internationale kwam in 1985 een einde, toen de FPÖ in opspraak raakte. Wat de Nederlandse liberalen in de jaren vijftig hadden willen vermijden, deed zich nu voor: men bevond zich in het gezelschap van een zich liberaal noemende partij die volgens vooraanstaande VVD-ers nationaal-socialistische trekken vertoonde en waarvan de leiding bovendien met extreem-rechts flirtte.⁴

De FPÖ was in 1979 op het congres van de Internationale in Ottawa lid geworden. Geheel vanzelf was dit niet gegaan, omdat er al geruime tijd twijfels leefden ten aanzien van haar liberale gehalte - ook bij de Nederlandse liberalen. Met name partijvoorzitter F. Peter stond slecht aangeschreven, sinds hij na beschuldigingen van nazi-jager S. Wiesenthal had toegegeven tijdens de Tweede Wereldoorlog als officier te hebben gediend in een beruchte SS-brigade.⁵

Toen de FPÖ aan het einde van de jaren zeventig om toelating verzocht, besloot de Executive - het bestuur van de Internationale - eerst een onderzoek in te stellen naar de handel en wandel van de Oostenrijkse partij. Met een verklaring van 'geen bezwaar' kwam de delegatie uit Wenen terug: Peter had aangekondigd zich terug te trekken en het program van de FPÖ werd na grondige bestudering zuiver op de graat bevonden. Vervolgens besloot de Executive unaniem, met de instemming van de Nederlandse vertegenwoordigers (onder wie F. Bolkestein en H.P. Talsma) de blokkade van de FPÖ op te heffen. Slechts de Zweedse en Finse liberalen onthielden zich van stemming.⁶

Nadat het Oostenrijkse lidmaatschap jarenlang geen echte problemen had opgeroepen, raakte het in 1985 omstreden. Aanleiding was de hartelijke ontvangst in januari van de uit Italiaanse gevangenschap ontslagen oorlogsmisdadiger W. Reder door de Oostenrijkse liberale minister van Defensie F. Frischenschlager. Het schandaal werd nog groter, toen de populistische Jörg Haider, de *coming man* in de FPÖ, uitsprak dat Reder als soldaat 'niet meer dan zijn plicht' had gedaan en dat deze dus niet als

een oorlogsmisdadiger, maar als een krijgsgevangene moest worden beschouwd.⁷

De VVD was door deze gebeurtenissen verbijsterd. Tot overmaat van ramp bleek ook nog dat de omstreden Peter weer was teruggekeerd in de voorste rijen van de FPÖ, ditmaal als voorzitter van de parlamentsfractie. De Nederlandse liberalen zwengelden daarop in de Internationale de discussie aan over de vraag, of de FPÖ nog wel langer deel kon blijven uitmaken van deze organisatie. Buitenland-secretaris A.M. Struick van Bemmelen bepleitte tijdens een vergadering van de Executive in mei 1985 in Reykjavik een onderzoek naar de politieke inborst van de Oostenrijkse zusterpartij. Zover wilde de Executive echter niet gaan; wel werd Wenen de organisatie van het volgende internationale liberale congres ontnomen.⁸ In een verklaring waarin de Reder/Frischenschlager-affaire werd veroordeeld, riep de Executive de liberalen waar ook ter wereld op 'to fight any trace of sentiments of the kind that once cleared the way for the Nazis.'⁹

Ontevreden met de handelwijze van de Executive hield Van Bemmelen - door J. Huf, de Weense correspondent van *De Telegraaf* van documentatie voorzien - de Oostenrijkse liberalen nauwlettend in de gaten. De druppel die voor de VVD de emmer deed overlopen was de wisseling van de wacht in de Oostenrijkse partijtopy in september 1986: de onberispelijke partijleider N. Steger werd vervangen door de ambitieuze Haider. Deze multimiljonair had 'zijn fortuin te danken aan door zijn familie in 1938 op illegale manier verkregen bezittingen van Joden', aldus *Vrijheid en democratie*.¹⁰ In de herfst stelde Van Bemmelen opnieuw het lidmaatschap van de FPÖ aan de kaak. De Executive vond de situatie nu ook dermate ernstig dat zij overging tot de instelling van een 'Fact-Finding Group'. Deze diende na te gaan, of de koers van de FPÖ nog wel met de liberale beginselen strookte. Voor Van Bemmelen hoefde deze procedure, waarvoor hij zich een jaar geleden nog sterk had gemaakt, niet meer: hij wilde meteen drastische maatregelen. Zijn voorstel om de FPÖ onmiddellijk te schorsen kreeg echter onvoldoende ondersteuning.

HET BLAUWBOEK VAN PARTIJSECRETARIS VAN DEN BERG

De onderzoekscommissie, waarin namens de VVD partij-

secretaris W.J.A. van den Berg zitting had, voerde haar opdracht uit tijdens de campagne voor de Oostenrijkse parlementsverkiezingen die in november werden gehouden. Haar onderzoek concentreerde zich op de persoon van partijvoorzitter Haider, wiens verkiezingscampagne nota bene eindigde in Braunau-am-Inn, de geboorteplaats van Hitler. In de conclusies van het rapport werd Haider vrijgepleit van extreem-rechtse of neonazistische opvattingen. De commissie voegde er echter in één adem aan toe dat men de Oostenrijkse partijleider evenmin op veel liberale uitingen had kunnen betrappen. Wat het program van de FPÖ betreft - een ode aan de in Nederlandse ogen dubieuze deugden als 'Volkstum' en 'Heimatliebe' - kwam men tot het oordeel dat het nationale bestanddeel op zijn minst net zo belangrijk was als het liberale element.¹¹ Van den Berg ging in zijn oordeel veel verder dan de onderzoekscommissie. Hij had zich in Oostenrijk grotendeels aan het officiële program onttrokken en was zijn eigen weg gegaan. Zo voerde hij onder andere gesprekken met Wiesenthal. Op basis van zijn bevindingen kwam Van den Berg tot een aanzienlijk hardere stellingname die hij neerlegde in *het Blauwboek Oostenrijk 1945-1986*. Een belangrijk deel van dit document had als basis voor het officiële rapport gediend. Van den Bergs bevindingen werden echter wat afgezwakt om alle commissieleden op één lijn te kunnen krijgen.¹²

De inhoud van het Blauwboek, dat niet in de partij zelf werd verspreid, lekte snel uit naar de pers. Volgens Van den Berg vormde het partijprogram van de FPÖ een bonte mengeling van liberale en nationalistische (soms bijna fascistische) punten. Voor de opportunistische Haider had hij geen goed woord over. 'Hem liberaal te noemen, zou hetzelfde zijn als de componist Richard Strauss toe te dichten een aanhanger te zijn van de atonale richting in de muziek.' Van den Berg rekende het de eerste man van de FPÖ met name aan dat hij altijd een ondebeldzinnige veroordeling van het Oostenrijkse aandeel in de Tweede Wereldoorlog uit de weg was gegaan.¹³

In zijn eindoordeel ontzegde Van den Berg de FPÖ het recht zich liberaal te noemen. Zonder er doekjes om te winden, kenschetste hij in het Blauwboek de Oostenrijkse zusterpartij zelfs als 'fascistoïde'. Hij kon zich moeilijk voorstellen dat de VVD 'nog één dag langer wil samenkomen met vertegenwoordigers van de FPÖ, ja met hen

onder één dak wil verblijven.' Wanneer het bestuur van de Liberale Internationale niet tot uitsluiting zou overgaan, zou dit volgens Van den Berg waarschijnlijk tot een scheuring van de organisatie leiden. De opvattingen van de VVD-secretaris kwamen in feite neer op het kernachtige 'zij eruit of wij eruit', een standpunt dat secretaris-buitenland Van Bemmelen al eerder had ingenomen. Dat de Oostenrijkers dienden op te krassen uit de Internationale stond voor Van den Berg als een paal boven water. Hij noemde het een blunder van de eerste orde dat het überhaupt ooit tot een Oostenrijks lidmaatschap had kunnen komen - een stil verwijt aan zijn partijgenoten die in 1979 hun stem niet hadden verheven.

DE VVD IN DE AANVAL

Het hoofdbestuur van de VVD nam begin 1987 de lijn van Van den Berg en Van Bemmelen over en sprak uit dat 'voor de FPÖ in de Liberale Internationale geen plaats hoort te zijn.' De handel en wandel van de Oostenrijkers zou niet stroken met het liberalisme. Het hoofdbestuur besloot dat de VVD in de eerstkomende vergadering van de Executive haar tanden zou laten zien. Binnen de partij was overigens niet iedereen ingenomen met deze strijd-lustige en onverzoenlijke opstelling. Zo was de 'Groep Nederland binnen de Liberale Internationale' voorstander van een zachtere aanpak, gericht op de versterking van de liberale vleugel van de FPÖ.¹⁴

Niettemin vertrok partijvoorzitter L. Ginjaar in februari naar de vergadering van de Executive in Parijs, waar het rapport van de onderzoekscommissie werd besproken om de uitsluiting van de FPÖ te bepleiten. Van Bemmelen bleef thuis, omdat hij naar eigen zeggen zich niet langer wilde encanaileren met het 'Oostenrijkse rapalje'.¹⁵ In de Franse hoofdstad zag Ginjaar er echter vanaf het royementsvoorstel - zoals afgesproken - in te dienen. De meeste andere lid-partijen zagen geen aanleiding de Oostenrijkers de deur te wijzen. Een tweederde meerderheid in de Executive die voor uitsluiting noodzakelijk was, leek Ginjaar niet haalbaar. Hij gunde de FPÖ niet het genoegen de VVD in het stof te zien bijten en ging akkoord met het voorstel om de lid-partijen vragen te laten opstellen die door Haider zouden worden beantwoord.¹⁶

Teruggekomen uit Frankrijk kwam de VVD-voorzitter

onder vuur te liggen van Van Bemmelen, die vond dat Ginjaar zich te lankmoedig had opgesteld. Toen het hoofdbestuur het voorstel van Van Bemmelen afwees om alle activiteiten van de VVD binnen de Liberale Internationale tijdelijk op een zacht pitje te zetten en de betaling van de jaarlijkse contributie (ongeveer dertigduizend gulden) te bevrozen, was voor de buitenland-secretaris de maat vol. Uit protest tegen wat hij als een gebrek aan daadkracht zag, legde Van Bemmelen zijn functie neer. 'Terecht willen wij in Nederland geen contacten met de Centruumpartij en de Nederlandse Volksunie. Maar Janmaat en Glimmerveen zijn lieverdjes vergeleken bij onze Oostenrijkse collega's', aldus de scheidende partijfunctionaris op de jaarlijkse algemene ledenvergadering van de VVD in mei 1987.¹⁷ Van Bemmelen werd opgevolgd door J.D. Blaauw. Deze meende dat zijn voorganger niet al te behoedzaam te werk was gegaan en 'met klompen door de porseleinkast' had gelopen. Blaauw zei achteraf voor geheime diplomatie te hebben gekozen: hij had de druk op de FPÖ opgevoerd door contact te zoeken met de liberale partijen uit Scandinavië en Israël.¹⁸

ROYEMENTSPOGING MISLUKT

De voorstanders van de zachte aanpak leken op hun wenken te zijn bediend: op de ledenvergadering in mei 1987 had de lijn-Van Bemmelen weinig bijval gekregen. Niettemin kondigde partijvoorzitter Ginjaar een nieuwe royementspoging aan. Op de vergadering van de Executive in Londen die in de zomer werd gehouden, trachtte de VVD alsnog een uitzettingsprocedure tegen de FPÖ in werking te stellen. Aanleiding hiertoe was de te onzorgvuldig geachte schriftelijke beantwoording van de eerder aan Haider gestelde vragen. De bange vermoedens die Ginjaar eerder van het starten van een dergelijke procedure hadden weerhouden, werden prompt bewaarheid: met acht tegen veertien stemmen en tien onthoudingen stierf het Nederlandse initiatief een snelle dood. De VVD deelde de voorzitter van de Liberale Internationale, de Italiaan G. Malagodi, mee zich nader over haar positie ten aanzien van de Liberale Internationale te beraden.¹⁹

Ginjaar was de zaak nu meer dan beu. In een persoonlijke reactie deelde hij mee dat de VVD nu zelf maar uit de Internationale moest treden; er zou volgens hem een 'redelijke kans zijn dat het die richting opgaat.'²⁰ Par-

tijsecretaris Van den Berg was van deze optie evenwel geen voorstander meer, onder andere omdat de VVD dan de mogelijkheid op zou geven om van binnenuit druk op de FPÖ uit te oefenen.²¹ Volgens Blaauw zou geen enkele partij een dergelijk voorbeeld van de VVD volgen, behalve misschien D66 (die als waarnemer aan de Internationale verbonden was).²² Ook Malagodi riep de VVD op deze stap niet te zetten.

Het hoofdbestuur besloot uiteindelijk het lidmaatschap voort te zetten. Het vond de prijs om de eer aan zichzelf te houden en op te stappen, nu de acties tegen de FPÖ op niets waren uitgelopen, te hoog. Het platform verlaten waarop liberalen van her en der elkaar konden treffen, resulteerde bovendien alleen maar in isolement en verlies van invloed.²³ In ruil voor zijn beslissing niet uit te treden, verwachtte het VVD-bestuur van de leiding van de Internationale een tegemoetkoming die de bestending van het lidmaatschap zou vergemakkelijken. Op het congres in Ottawa - dat ironisch genoeg in het teken stond van de mensenrechten - in september verkreeg de VVD de waarborgen waarom was gevraagd. De partij kreeg zitting in de werkgroep die op de naleving van de 'Ottawa Human Rights Appeal' moest toezien. In dit document werden de liberalen opnieuw opgeroepen om in de bres te springen tegen het toenemende antisemitisme en neonazisme. Daarnaast zegde de FPÖ toe al haar partijbladen naar het VVD-secretariaat in de Den Haag te sturen, waar ze dan op hun liberale kaliber konden worden onderzocht. Op deze wijze zou de VVD bij 'ontsporingen' snel kunnen optreden.²⁴

BOTSING GINJAAR MET HAIDER

Op de staat van oorlog waarin de VVD sinds 1985 met de Oostenrijkse liberalen had verkeerdt, volgde zo een wapenstilstand. De internationaal secretaris hield in Den Haag het doen en laten van de FPÖ in de daaropvolgende tijd nauwlettend in de gaten. Toegezonden krantenknipsels werden bestudeerd en de partijkrant *Neue Freiheitliche Zeitung* gespeld, zonder overigens veel laakbare zaken te vinden. In april 1989 constateerde Blaauw dat 'alles binnen de grenzen van het redelijke' was gebleven. Dit gold echter niet voor een Jaarboek dat onder verantwoordelijkheid van de FPÖ in de Oostenrijkse deelstaat Karinthië - het thuisland van Haider - was uitgegeven.

Hierin stonden artikelen die 'niet door de beugel kunnen wegens hun historisch nationaal-socialistische inslag', zo stelde Blaauw vast: 'het gehele Jahrbuch is doordrenkt van "Vaterland", "Heimat", familie, eigen cultuur en wat dies meer zij'.²⁵

De VVD kaartte de zaak meteen aan bij de Liberale Internationale. Gevolg was onder meer dat Haider bij de *president elect* O. Graf Lambsdorff tekst en uitleg moest geven. Blaauw vond de verklaring van de FPÖ-leider te mager en eiste dat de Oostenrijker zich overtuigender zou distantiëren van het Jaarboek. Omdat Lambsdorff niet namens de Liberale Internationale een scherpe reactie aan Haider wilde sturen, stelden Blaauw en partijvoorzitter Ginjaar een brief op die aan duidelijkheid niets te wensen overliet.²⁶ Voor hen was het nu genoeg geweest. Niet alleen vroeg Ginjaar (die als enige de brief ondertekende) aan Haider wat hij van de inhoud van het Jaarboek vond, ook wilde hij weten wat diens standpunt ten aanzien van de Duitse extreem-rechtse Republikaan en de Franse politicus J.M. le Pen was.²⁷

In zijn reactie koos Haider voor de aanval. Hij was niet bereid een antwoord te geven op Ginjaars brief, omdat deze hem deed denken aan de middeleeuwse inquisitie. Volgens de FPÖ-leider was de VVD jaloers op het succes van zijn partij. De Nederlandse partij, in deze periode geplaagd door tweespalt in haar rijen en electorale tegenspoed, zou alleen tegen haar Oostenrijkse zusterpartij optreden 'wenn sie in Holland erfolglos oder innerparteiliche Konflikte hat.' Haider eindigde met het verzoek 'dass Sie Ihre unqualifizierten Angriffe auf meine Partei und meine Person in Zukunft unterlassen werden.'²⁸

'ZELF-SCHORSING' VAN DE FPÖ

Haider en de FPÖ met rust laten - daartoe was de VVD niet bereid. Vanuit het partijbureau in Den Haag bleef men de Oostenrijkers volgen. Twee jaar na de briefwisseling kwam het opnieuw tot een aanvaring. In juni 1991 prees Haider, die inmiddels *Landeshauptmann* (gouverneur) was geworden van Karinthië, tijdens een debat in het regionale parlement de werkgelegenheidspolitik van het Derde Rijk van Hitler. In Straatsburg kwamen de VVD-leden van het Europees Parlement meteen in het geweer. Zij dreigden uit de liberale fractie te treden, wanneer de FPÖ de waarnemersstatus zou

verkrijgen. De partij had hierom verzocht in verband met het op handen zijnde lidmaatschap van Oostenrijk van de EG. Volgens vice-fractievoorzitter G.M. de Vries was dit 'absoluut onaanvaardbaar'.²⁹ Hij stelde de liberale fractie voor de Liberale Internationale te vragen de FPÖ uit haar rijen te stoten.

In Den Haag zag partijsecretaris Van den Berg zijn gelijk bevestigd: Haider 'heeft zich ontwikkeld tot die leider van een extremistische groepering die ik in 1986 in mijn rapport heb voorzien'.³⁰ Ook Van den Berg wilde de kwestie weer aanhangig maken bij de Liberale Internationale. Hij wees er daarbij op dat met de uitlatingen van Haider bijzonder gevoelig lagen bij de Oost-Europese liberalen die na de val van de Berlijnse Muur toetraden tot de Internationale.

Het hoofdbestuur van de VVD noemde de gewraakte uitspraken 'intolerable' en stelde ze aan de orde op een bijeenkomst van het Bureau van de Liberale Internationale in Berlijn in de zomer.³¹ Samen met de Zweedse Folkpartiet diende de Nederlandse liberalen een voorstel in om de FPÖ uit de organisatie te stoten. Met alleen de stem van de Oostenrijkers tegen werd de formele procedure hiertoe in werking gesteld. Lambsdorff, die inmiddels voorzitter van de Internationale was geworden, deinsde evenwel voor deze uiterste maatregel terug. Ook andere partijen vonden uitstoting bij nader inzien te vergaand. Een mildere sanctie was echter niet mogelijk, omdat de statuten niet in schorsing voorzagen. Onder zware druk stemde de FPÖ uiteindelijk aan het einde van 1991 in Warschau in met een 'zelf-schorsing' voor twee jaar. Gedurende deze periode van 'quarantaine' mochten de Oostenrijkers op de congressen geen resoluties indienen. Hun afvaardiging naar deze bijeenkomsten was minimaal en voor commissies en werkgroepen werden geen FPÖ-vertegenwoordigers uitgenodigd. Bovendien kon elke lid-partij op ieder moment de procedure tot uitzetting hervatten. De VVD zag er vervolgens van af om de royementsmotie in stemming te brengen.³²

DE FPÖ BUITEN DE LIBERALE INTERNATIONALE

In feite trok de FPÖ zich voor twee jaar uit de Liberale Internationale terug. Aan een royement was zij echter weer ontkomen; de VVD stond opnieuw met lege handen.

Volgens Blaauw lag dat deels aan voorzitter Lambsdorff die te vaak op de rem zou trappen. Daarbij kwam dat de Duitse liberalen in de Internationale een behoorlijke vinger in de pap hadden. Toen Haider echter zijn pijlen ook op de FDP ging richten, werd in deze partij de neiging geringer om de Oostenrijkers de hand boven het hoofd te houden. De nieuwjaarstoespraak van Haider aan het begin van 1993, waarin hij de FDP in de woorden van Blaauw zou hebben 'besmeurd', zette veel kwaad bloed. Vlak daarvoor had Haider de gespannen verhouding met de Liberale Internationale al op scherp gezet met de organisatie in zijn land van een volkspetitionnement over de instroom van buitenlanders onder de leus 'Oostenrijk eerst'. Volgens Blaauw werd er om dat initiatief een sfeer geschapen die 'de laagste nationalistische en xenofobistische gevoelens bespeelt'.³³ Voor vijf parlementariërs van de FPÖ was hun partijleider te ver gegaan: onder leiding van H. Schmidt traden zij uit de partij en richtten het *Liberales Forum* op.

Op een bijeenkomst van de Liberale Internationale in januari 1993 in Rome stelde de VVD de kwestie weer aan de orde. Lambsdorff, die het volkspetitionnement zwaar had bekritiseerd en daarmee de gram van Haider over zich had afgeroepen, stelde zich, toen puntje bij paaltje kwam toch weer terughoudend op. Volgens Blaauw was de voorzitter uiteindelijk niet bereid krachtig op te treden. 'Namens de VVD heb ik toen gesteld dat dit voor ons niet meer kan.' Er rolde een compromis uit de bus, waarbij de secretaris-generaal van de Liberale Internationale, de Nederlander J. Maaten, in Oostenrijk een nieuw onderzoek zou instellen. In maart voerde deze gesprekken met Haider en zijn opposanten.³⁴

Nadat Maaten rapport had uitgebracht, besloot de Liberale Internationale in mei 1993 eindelijk de FPÖ uit haar rijen te stoten. Ook de Duitse FDP had zo langzamerhand genoeg gekregen van de Oostenrijkers en bleek bereid deze te laten vallen.³⁵ Het argument om de FPÖ te royeren was 'het aanwakken van vreemdelingenhaat'. Het eerstkomende congres van de Liberale Internationale diende dit besluit te bekrachtigen. De FPÖ hield echter de eer aan zichzelf en zei voor die tijd haar lidmaatschap op.

SLOT

Na jarenlange aarzelingen ontdeed de Liberale Internationale zich uiteindelijk van de FPÖ - ruim voordat die

partij zou toetreden tot de regering van Oostenrijk. Hoewel het optreden van de Internationale niet al te doortastend was, heeft zij zelf schoon schip gemaakt. De VVD speelde hierbij een belangrijke rol. Ook al was de partij niet eensgezind over de aanpak van de FPÖ, mede door haar toedoen kwam het Oostenrijkse lidmaatschap regelmatig op de agenda van de leiding van de Internationale. Ook bleef de partij de FPÖ vanaf het secretariaat aan de Koninginnegracht nauwgezet en kritisch volgen. Het resultaat was de banvloek die in 1993 werd uitgesproken. De fout die de Nederlandse delegatie bij de toetreding van de Oostenrijkers in 1979 had gemaakt, was zo rechtgezet.

Dat de VVD zeven jaar later weer met Haider te maken zou krijgen, had toen niemand kunnen bevroeden - ook niet dat dit weer tot meningsverschillen in de partij zou leiden. VVD-minister J. van Aartsen van Buitenlandse Zaken nam in Nederland het voortouw tot de sancties tegen Oostenrijk. Dit besluit was binnen zijn achterban omstreden.

De gewezen secretaris-buitenland, Blaauw, steunde de minister in zijn opzet een duidelijk signaal aan de regering in Wenen te geven, maar erkende dat een boycot de FPÖ in de kaart zou kunnen spelen. Dit laatste argument was voor JOVD-voorzitter J. de Veth mede reden om de wat hij noemde 'stuitende bemoeienis' met Oostenrijk af te wijzen. Deze inmenging getuigde volgens hem van weinig respect voor de politieke soevereiniteit van Oostenrijk. Ook het Tweede-Kamerlid F. Weisglas neigde naar opheffing van de sancties.³⁶

Binnen het liberale kamp lopen net als destijds de meningen weer uiteen over de aanpak van de FPÖ. Nu de lidstaten van de EU zich de komende tijd gaan bezinnen over de vraag, of deze kruistocht tegen Wenen moet worden voortgezet, lijkt een debat binnen de VVD - per slot van rekening de partij, waartoe zowel de minister van Buitenlandse Zaken als het Nederlandse lid van de Europese Commissie behoren - geboden over de aard van de FPÖ en de gewettigheid van 'Europese' sancties tegen regeringen, waarin extreem-rechtse partijen participeren. De functionarissen van de VVD ten tijde van het lidmaatschap van de FPÖ van de Liberale Internationale kunnen hierbij een rol als getuigen à charge vervullen.

NOTEN

1. Dit artikel is een bewerking en actualisering van G. Voerman, 'De Oostenrijkse connectie. De VVD en de Liberale Internationale', in: *Intermediair*, 24, 4 november 1988 (no.44), p.19, 21 en 45. Zie verder: A. Stirnemann, 'Die Freiheitlichen - Abkehr vom Liberalismus?', in: *Österreichisches Jahrbuch für Politik*, 1987, pp.165-201 (in het bijzonder 183-191), G.A. van der List, 'De Liberale Internationale', in: *Liberaal Reveil*, no.5, oktober 1991, pp.135-142 en idem, *De macht van het idee. De VVD en het Nederlandse buitenlands beleid*, Leiden 1995, pp.396- 399.
2. Zie bijv.: Bezoek aan Duitsland, in: *Vrijheid en democratie*, 25 april 1953, p.7 en Van der List, 'De Liberale Internationale'.
3. Zie bijv.: H.J. Noortman, 'De Freie Democratische Partei een liberale partij?', in: *Liberaal Reveil*, no.4, 1956, pp.92-95.
4. Zie de brieven van aan het dagelijks bestuur van de 'Groep Nederland der Liberale Internationale' van H.J. de Koster, 19 november 1975; en van H.P. Talsma, 21 november 1975.
5. K.R. Luther, 'The Freiheitliche Partei Österreichs: Protest or governing party?', in: E.J. Kirchner (ed.), *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge 1988, pp.213-251.
6. 'Aanvulling beschrijvingsbrief bij punt 16a (beleid hoofdbestuur)', in: *Vrijheid en democratie*, 16 februari 1988, pp.28-29.
7. M. van Amerongen, 'De burgeroorlog in de Liberale Internationale', in: *De Groene Amsterdammer*, 11 februari 1987, p.3.
8. R. van Splunteren, 'Congres Liberale Internationale', in: *Vrijheid en democratie*, 28 oktober 1986, p.10.
9. De verklaring is gepubliceerd in: 'Aanvulling beschrijvingsbrief' (zie noot 6).
10. Van Splunteren, 'Congres Liberale Internationale'.
11. *Report on the FPÖ to the Liberal International Executive Committee from the LI Fact-Finding Group*, 11 januari 1987; Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), VVD-archief, no.1116. Zie ook: Stirnemann, *op.cit.*, 186-191.
12. Brief aan de auteur van W.J.A. van den Berg, 21 december 1988.
13. W.J.A. van den Berg, Blauwboek Oostenrijk 1945-1986, 23 november 1986; DNPP, VVD-archief, no.1116, Stirnemann, *op.cit.*, 185-186.
14. Van Amerongen, 'De burgeroorlog in de Liberale Internationale' en idem, 'De VVD sluit vrede met de stiefzoon van Adolf Hitler', in: *De Groene Amsterdammer*, 22 april 1987, p.24, Van der List, 'De Liberale Internationale'.
15. Van Amerongen, 'De VVD sluit vrede met de stiefzoon van Adolf Hitler'.
16. L. Ginjaar, 'Van de voorzitter', in: *Vrijheid en democratie*, 15 maart 1987, p.5.
17. *Trouw*, 11 april 1987 en 18 mei 1987. Zie ook de brief aan het hoofdbestuur van Van Bemmelen, weergegeven door Van der List in *De macht van het idee*, pp.397-398.
18. J. Jansen, 'Met de neus in de gevangenis', in: *Elsevier*, 4 januari 1992.
19. 'De FPÖ in de Liberale Internationale', notitie opgesteld door L. Ginjaar, z.d.; 'Memo betreffende de Liberale Internationale n.a.v. FPÖ e.v.', opgesteld door J.D. Blaauw, en de brief aan S. Malagodi van J.D. Blaauw, 16 juli 1987, alle in: DNPP,VVD-archief, no.1114. Zie ook: *Trouw*, 2 september 1987.
20. *NRC Handelsblad*, 13 juli 1987.
21. 'De VVD al dan niet uit de Liberale Internationale', notitie opgesteld door W.J.A. van den Berg, in: DNPP, VVD-archief, no.1114.
22. 'Memo betreffende de Liberale Internationale' (zie noot 19); 'De VVD en de Liberale Internationale', in: *Vrijheid en democratie*, 15 september 1987; *Trouw*, 2 september 1987.
23. 'Aanvulling beschrijvingsbrief' (zie noot 6) en V. Hafkamp, 'VVD en Liberale Internationale', in: *Vrijheid en democratie*, juni/juli 1988, p.5.
24. 'Aanvulling beschrijvingsbrief' (idem).
25. Bijlage bij agendapunt 7 van de hoofdbestuursvergadering van 24 april 1989; DNPP,VVD-archief, no.2097; 'Nadere beschouwing Kärntner Grenzland-Jahrbuch 1989', notitie opgesteld door J.D. Blaauw, z.d., in: idem, no.1114.
26. Zie de notitie over de FPÖ van de internationaal secretaris aan het hoofdbestuur, 11 september 1989

- en de notitie van de algemeen secretaris aan het hoofdbestuur, 14 juli 1989; DNPP, VVD-archief, no.2098 resp. 2097. Zie ook de brief aan J. Haider van G. Malagodi met het protocol van het gesprek tussen O. Graf Lambsdorff en J. Haider; DNPP, VVD-archief no.2098.
27. Brief aan J. Haider van L. Ginjaar, 13 juli 1989; DNPP, VVD-archief, no.2097.
 28. Brief aan L. Ginjaar van J. Haider, 14 augustus 1989; DNPP, VVD-archief, no.2097. Zie ook: *De Telegraaf*, 12 augustus 1989.
 29. *NRC Handelsblad*, 18 juni 1991. Zie ook: *Österreich und die EG - Die FPÖ als Europapartei*, in: DNPP, VVD-archief, no.1114.
 30. Bijlage bij punt 9 van de vergadering van het hoofdbestuur van de VVD, 24 juni 1991; DNPP, VVD-archief (nog te verwerken).
 31. Brief van de VVD aan 'Member parties and organizations of the Liberal International', 25 juni 1991; DNPP, VVD-archief (nog te verwerken).
 32. *Jaarverslag 1991 VVD*, p.63; zie ook J. Jansen, 'Met de neus in de gevangenis'.
 33. Notitie van de internationaal secretaris voor het hoofdbestuur, 8 februari 1993; DNPP, VVD-archief (nog te verwerken).
 34. J. Maaten, 'Eindelijk kansen voor het liberalisme in Oostenrijk?', in: *Vrijheid en democratie*, maart 1993.
 35. Zo stelde Blaauw althans; zie de besluitenlijst van de vergadering van het hoofdbestuur, 8 februari 1993; DNPP, VVD-archief (nog te verwerken).
 36. J.M. Bik, 'Van Aartsen ontbeert heldere visie op buitenlands beleid', in: *NRC Handelsblad*, 3 februari 2000; J. de Veth, 'Bemoeienis met Oostenrijk is stuitend', in: idem, 2 februari 2000; J.D. Blaauw, 'De VVD moet kiezen: wij eruit of zij eruit', in: *Trouw*, 10 februari 2000 en *NRC Handelsblad*, 10 juni 2000.

Drs. G. Voerman is directeur van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) van de Rijksuniversiteit Groningen.